

Стојан Ђорђић¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департаман за српску и компаративну књижевност

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ 20. ВЕКА. ПОКУШАЈ ПЕРИОДИЗАЦИЈЕ

САЖЕТАК: У раду се разматрају почетне хипотезе за израду књижевно-историографске периодизације српске књижевности 20. века. Идеја о димензионарању 20. века на средишњи период од седамдесет пет година (1914–1989), која је лансирана у геополитичким схематизацијама светских друштвено-политичких токова у минулом веку, не чини се ни подстицајном ни оправданом у проучавањима српске књижевности 20. века, у којој су и првих четрнаест и завршних десетак година више у континуитету него у дисконтинуитету према средишњем периоду. Аутор сматра да књижевноисторијску периодизацију, у свим схематизацијама, па и оним о друштвено-политичким процесима, треба поставити у структурном јединству са најширим сагледавањем грађе, све до културолошких и цивилизацијских аспекта, и доследно је конкретизовати према књижевним чињеницама и критеријумима, то јест, према еволутивним променама у књижевном животу и књижевној продукцији, и према најзначајнијим уметничким донетима. У резултату се добија разликовање и подела на седам периода: Модернизација књижевности 1901–1918, Књижевност између два светска рата 1918–1941, Књижевност НОБ-е и под окупацијом 1941–1945, Послератна књижевност 1945–1950, Естетизација књижевности 1950–1980, Метапоетичка и жанровска књижевност (Постмодернизам) 1980–1990. и Иреалистичка књижевност 1990–2000.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: књижевноисториографска периодизација, друштвено-историјски контекст, књижевна еволуција, књижевни живот, књижевноисториографско вредновање, књижевноуметничка иманенција и аутономија, модернизација, естетизација, метапоетика.

Од завршетка 20. века прошло је десетак година тако да пред нашу науку о књижевности, поготово, књижевну историографију, искрсава изазов сагледавања развоја и домета српске књижевности за тих сто година. Током 20. века развој српске књижевности динамичнији је него икада раније, књижевна продукција премашује по обиму укупну продукцију свих десетак претходних векова књижевнога стварања на српском језику. И у погледу уметничке вредности 20. век је врло плодоносан, имајући у виду разноврсност уметничких квалитета и домете које током тога века постижу српски писци. А након прве деценије новог века, отвара се могућност, да се то богато и обимно књижевно стваралаштво, најзад, сагледа у целини, све до књижевних дела и књижевних збивања са самог краја минулог века.

¹ stojandj@filfak.ni.ac.rs

Године 2002, када је књижевни историчар Јован Деретић објавио треће, проширено издање, уједно и коначну верзију, своје *Историје српске књижевности*, књижевна дела са краја минулог века носила су у себи све атрибуте књижевне савремености. Али Деретић није одолео изазову да и ту књижевну продукцију укључи у свој видокруг како би обухватио читав 20. век и тако у својој књижевноисторијској обради целокупне српске књижевности стигао до краја века, тиме и до краја миленијума. Наравно, завршни део своје обимне књиге, који се односи на другу половину двадесетог века, Деретић је назвао прегледом дајући тиме до знања да је то само скица, почетно и делимично бележење и сагледавање грађе, а не пуна разрада, схематизовање, систематизовање и вредновање, какво је извео у претходним поглављима *Историје*. Но, данас се већ не би могло рећи да књижевна дела са краја века активно суделују у књижевној савремености, већ све више припадају прошлости, па им према томе предстоји нова књижевна потврда, и то у књижевноисторијској перспективи, пре свега, сагледавање и вредновање у контексту целине српске књижевности 20. века.

До сада је српска књижевност 20. века могла да буде књижевноисторијски сагледавана само парцијално и прелиминарно, и примера таквих покушаја има доста. То је већ започео Јован Скерлић обухватајући својом *Историјом нове српске књижевности* из 1914. године и ту прву деценију и по двадесетог века. Касније су уследила многа делимична и припремна књижевноисторијска истраживања мањих или већих сегмената српске књижевности 20. века, нарочито, најзначајнијих дела, писаца и развојиних токова, појединих књижевних покрета итд. Тим истраживањима је мање могла да буде обухваћена новија грађа, све мање и мање идући од почетка према крају века. Такође, запостављена и неоцењена књижевна дела и појаве јесу потешкоћа за књижевног историчара и посебан су испит његове компетентности, али могу бити баш онај забран у коме би он могао начинити разна открића, као што је то показао Гојко Тешић у својим откривалачким истраживањима књижевне баштине 20. века.

Једна од првих књижевноисторијских оцена о 20. веку српске књижевности тиче се управо његове целовитости. Она је успостављена самим издавањем 20. века као посебне целине, али превасходно календарски, значи, врменски, а не органски, то јест, према књижевним чињеницама и својствима. Зато ту целовитост треба схватити још увек условно, па нити умањивати нити прецењивати јединство 20. века српске књижевности као књижевноисторијске епохе, све док се не потврде довољни књижевноисторијски разлози за неки други приступ.

Српска књижевна продукција у минулом веку била је врло богата и разноврсна, а еволутивни процеси и токови књижевног

стварања врло динамични и променљиви тако да двадесети век српске књижевности не би могао имати јединство ни стилске формације, нити књижевног правца, покрета или школе. То је схематизација која се разликује од ових не само по томе што је много шира, обухватнија, већ по томе што је друге врсте, углавном, оквирна и хронолошки дефинисана, што се тако и означава, временском квантификацијом и редним бројевима: 20. век, односно, граничним годинама 1901–2000.

Такође, ни граница према претходном, ни према следећем веку, није поткрепљена довољним књижевним разлозима, већ је календарска, пошто ни на почетку, ни на крају века није било књижевног покрета а ни дисконтинуитета. Ипак, издвајање 20. века као посебне веће целине у историји српске књижевности има оправдања, највише стога јер је тај век био тако плодоносан и разноврстан по стваралачким трагањима и думетима, и што књижевна грађа у том стогодишњем распону (књижевни живот, књижевна еволуција, књижевна продукција) пружа могућности за и те како релевантна књижевноисторијска истраживања, сазнања, схематизације и синтезе.

Занимљива је могућност коју су неки историографи, не књижевне, већ политичке историје, и то оне глобалне, назначили у првим својим схематизацијама и димензионирањима 20. века запостављајући календарско димензионирање 20. века, прелазећи одмах на равнање према историографској грађи, дакле, према критеријуму јединства друштвено-историјских процеса, па тако свели 20. век на период од 1914. до 1989. године, наводећи као граничнике два велика историјска догађаја: почетак Првог светског рата и пад Берлинског зида, што би обухватило седамдесет пет година јединствене историјске епохе, имајући у виду друштвено-политичке процесе и динамику историјских промена на глобалном плану. Оваквом схематизацијом 20. век се редукује на средишњих седам и по деценија и дефинише као јединствена епоха чија су главна обележја велики сукоби и напетости, то јест, светски ратови и хладноратовска равнотежа у одмеравању снага два идеолошко-политичка и војна блока на глобалном плану. Деценија-две пре тог периода и деценија после тога, по структурним обележјима историјских процеса, не би припадале двадесетом, већ претходном, 19. веку, односно, следећем, 21. веку, мада се за овај други тада још није знало какав је.

Овај историографски поступак димензионирања 20. века би се, можда, могао применити и на српску друштвено-политичку историју, утолико пре што се тај период скоро поклапа са постојањем југословенске федерације, која је настала 1918. године, и постојала до 1991. године, и била држава у којој је и српски народ био у својству конститутивног народа и имао државу с већим обухватом свога становништва него у претходној, или у следећој државној формацији. А пошто је реч

о значајним историјским догађајима који су пресудно утицали на друштвено-политичке процесе, па тиме и на развој културе и уметности, ти догађаји би се могли узимати у обзир за схематизације друштвено-историјских процеса, односно, ширег контекста књижевне еволуције.

Али има једна важна разлика између друштвено-политичких и књижевних, односно, културних токова у доба постојања Југославије. Наиме, јесте била створена и јесте постојала југословенска држава, али никада није била створена југословенска књижевност, нити југословенска култура, мада је у почетку било и таквих најава. Према томе, скраћивање 20. века на југословенско доба, почев од 1918, па до 1991. године, не би у историји српске књижевности могло имати ни изблиза ону заснованост као у политичкој историји српског народа. Исто тако, у минулом столећу српске књижевности, еволутивни процеси и пракса обликовања на почетку века, а поготово у последњој деценији, нису били толико одвојени од књижевне еволуције и праксе током југословенског доба. Чини се да има више разлога да се, бар засад, у првим књижевноисторијским схематизацијама, читав 20. век посматра као целина, издвојена календарски, у оквиру које би се разликовали поједини сегменти (књижевне епохе, периоди, доба, правци, стилске формације итд), било само на основу књижевних разлога и чинилаца, било у комбинацији са најзначајнијим чиниоцима из друштвено-политичке и културне историје Срба.

Поред тога, евентуално свођење 20. века српске књижевности на југословенско доба умањило би релеванцију књижевноисторијског приступа и истраживања, која је, свакако, утолико већа што је већа и значајнија грађа која је тим приступом и истраживањем обухваћена.

А најважнији разлог за димензионирање 20. века српске књижевности најмање у пуном његовом временском обиму огледа се у томе што постоји јединство књижевне еволуције српске књижевности током целог тог века. То јединство почива на доминантном еволутивном процесу какав је српска књижевност имала током тога столећа, а то је процес откривања и јачања унутрашњих уметничких чинилаца књижевности, књижевног стварања и трајања књижевних достигнућа у времену и простору. Књижевна еволуција на почетку и током целог 20. века у српској књижевности почива на јединственом активном принципу – принципу књижевне иманенције, који је, заправо, био најиздашније врело, главни покретач, све одређенији и делотворнији чинилац књижевног стварања најзначајних српских писаца у 20. веку. Данас, када је читав век за нама, може се чак говорити о континуитету тог процеса, пошто је видљиво да није било прекида, већ само повремених слабљења у првој половини века. Током 20. века српска књижевност је прошла кроз континуиран еволутивни процес, процес кристализације књижевне иманенције и аутономије, то јест, сталног развијања и јачања естетских аспеката књижевног стварања.

Ово еволутивно усмерење није избило преко ноћи, већ је проистекло из доминантног развојног процеса кроз који је српска књижевност прошла у претходном, 19. веку, а то је процес европеизације, то јест, повезивања са европским књижевним, уметничким и, уопште, духовним и културним развојним процесима, и угледања на њих. Такво развојно усмерење, које је било и доминантно и делотворно у 19. веку, и пренело се и у 20. век, основа је континуитета нове српске књижевности, како је још Скерлић означио обнављање српске књижевности у новије доба. Пошто су водеће идеје развојних процеса у европским књижевностима и уметностима у другој половини деветнаестог века биле идеје стваралачке иновације, то јест, модернизације, може се рећи, да је управо модернизација књижевног стварања доминантни развојни ток крајем деветнаестог и почетком 20. века и у српској књижевности.

Основе тако снажне и дуготрајне уметничке еволуције српске књижевности током 20. века поставили су и експлиците и имплиците својим књижевнокритичким текстовима, родоначелник модерне књижевне критике Љ. Недић и тројица њених великих протагониста Б. Поповић, Ј. Скерлић и Б. Лазаревић, а такво еволутивно усмерење појачали су и осигурали својим уметничким остварењима писци новатори тога доба (Б. Станковић, И. Секулић, В. Петровић, В. Милићевић, М. Ускоковић, М. Бојић, П. Кочић, С. Матавуљ, И. Ћипико и др, а славodobитно потврдили песници Л. Костић, А. Шантић, Ј. Дучић, М. Ракић појединим својим делима која су задуго важила као ненадмашни уметнички домет и узор.

Нову стваралачку енергију књижевноуметнички еволутивни ток добио је у авангардистичким модернистичким програмима и књижевноуметничким текстовима после Првог светског рата (М. Црњански, С. Винавер, И. Андрић, Т. Манојловић, Р. Петровић, Д. Васић, С. Краков и др.), потом наставили надреалисти и самоникли новатор и танани естетa књижевноуметничког обликовања М. Настасијевић.

После краћег еволутивног застоја током Другог светског рата и неколико поратних година, српска књижевност добија, и то у таласима, нове генерације писаца наглашених еволутивних усмерења, писаца који експериментишу, који нарочито иноврају књижевне форме и уметничке поступке, а уз то не мање потврђују своје стваралачке индивидуалности. Од тада, од педесетих година па до краја 20. века, српски писци, из деценије у деценију, носећи се и са многим, јачим или слабијим, епохалним вануметничким изазовима и инерцијама, стално проширују могућности књижевног обликовања и достижу нове уметничке домете, идући све одлучније за естетским вредностима и уметничким ефектима, дакле, надмешући се међу собом највише управо у томе, у лепоти књижевне речи. То што они истичу при том различита

поетичка усмерења, естетичка мерила, не слаби тај еволутивни замах, но га само обогаћује, доносећи нове књижевне конвенције и норме, нова језичка и уметничка средства и поступке обликовања.

Више генерација неомодерниста и експериментатора у књижевном стварању добијају главну реч током педесетих и шездесетих година 20. века. Иновације у обради ратне тематике праве Д. Ћосић, М. Лалић, А. Исаковић, В. Десница, М. Селимовић, а О. Давичо експериментише још и литерарним формама и поступцима обликовања. Њима се одмах придружују својим модернистичким продорима, не само у тематици, већ и новим сензибилитетом и све већом естетизацијом књижевног стварања: П. Угринов, М. Булатовић, В. Попа, Б. Миљковић, С. Раичковић, И. Лалић, Б. Радовић и други.

Недуго затим, већ током шездесетих година, у све бржој матици књижевне еволуције, јављају се нови, све разноврснији списатељски гласови, са новим усложњавањима и литерарних поступака и уметничког доживљаја стварности, заговорници пуне уметничке иманенције и аутономије у књижевности, од Д. Киша, М. Ковача, Б. Пекића, до Ж. Павловића, А. Вукадиновића, Ј. Симоновића, Б. Петровића, М. Бећковића, на пример, који ће демонстрирати многе могућности супериорног литерарног имагинирања, односно, све опорије и непосредније уметничке слике света, или пак све бујнијег литерарног израза.

А већ седамдесетих година, овим писцима ће се придружити, такође, на трагу наглашеног литерарног иновирања, мада истичући сасвим супротне поетичке предзнаке, а показујући посебно бујност језичке инвенције, писци нове генерације, који или праве заокрет према стварносном обликовању слике света: В. Стевановић, М. Савић, М. Јосић Вишњић, истовремено, идући и за свакојаким појачањима уметничких ефеката, било упрошћавањем и редуковањем, било комбиновањима уметничких средстава и поступака, све до стварања за свако дело посебне форме, односно, посебног ауторског „писма”, то јест, властитог књижевноуметничког дискурса. Врло брзо то усмерење поткрепиће особеним доприносима и писци нове генерације Р. Бели Марковић и Н. Тадић, Д. Албахари, а мало касније и Д. Ј. Данилов и други.

А онда, не супротстављајући се никоме, и изнова обнављајући позивање на европске и светске књижевне токове, где су се у међувремену, а после дуге временске паузе, догодиле извесне поетичке иновације, и код нас ће током осамдесетих година избити у први план писци постмодернисти, од којих ће М. Павић постићи прворазредну релеванцију на европској и светској књижевној сцени, а Д. Албахари, С. Басара, Ј. Аћин, М. Пантић, на пример, остати у првим редовима књижевне еволуције и током деведестих, када неприметно, али све сигурније долазе до преимућства наши оригинални протагонисти

иреалистичке поетике Г. Петровић, Н. Митровић, и неки још млађи, који ће насупрот Павићевим доследно постмодернистичким, отворити књижевној уметности нека друкчија врата за 21. век. Јер међу писцима свих генерација наћи ће се понеки који ће дати свој допринос иреалистичкој поетици и пракси иновирања, од П. Угринова, Р. Б. Марковића, Ј. Аћина, С. Басаре до Д. Ј. Данилова, тако да ће на крају века иреалистичка књижевност добити превагу у матици књижевне еволуције и тиме обележити прелазак из 20. у 21. век.

Овако динамична и континуирана, доследна и плодоносна развојна линија српске књижевности у 20. веку, која има своје корене и неку деценију пре, дакле, већ у завршној деценији 19. века, а продужава се, како се данас може видети, и у прву деценију у 21. века, обавезује књижевне историчаре да своје димензионирање и периодизацију, и целокупну структурну схематизацију 20. века изведу полазећи управо од те еволутивне линије, од тога развојног књижевно-уметничког успона који српска књижевност остварује све то време: стварања на начелима књижевноуметничке иманенције и аутономије.

Дакле, било би неоправдано у књижевноисторијским истраживањима сводити 20. век, чак и у друштвеноисторијским схематизацијама само на југословенско доба 1918–1991, а предјугословенско доба припојити 19. веку, односно, постјугословенско доба оставити за 21. век. Много је подстицајније посматрати 20. век као јединствену целину у историји српске књижевности. А ако би разликовање три периода, а на основу друштвено-политичких процеса и промена у политичкој историји српског народа могло, уопште, да послужи и у књижевноисторијским проучавањима, онда би их, свакако, требало посматрати сва три заједно и то управо тако, као друштвено-историјску схематизацију, значи, помоћну, ванлитерарну, и која може имати релеванцију по схематизацији ширег друштвеног, политичког, цивилизацијског контекста у коме се развијала српска књижевност у 20. веку.

Једно такво, приступно, или уводно сегментирање 20. века у целини, и то његовог друштвено-политичког контекста, уколико се управо друштвено-политичким токовима и преокретима даје предност над књижевним токовима, може се извршити помоћу диференцирања три парцијалне схематизације, тако што би се издвојили предјугословенско доба 1901–1918, југословенско доба 1918–1991. и постјугословенско доба 1991–2000, уз допунско диференцирање у југословенском добу два саставна периода 1918–1945. и 1945–1991. Уколико се начелно даје предност књижевним токовима над друштвено-политичким контекстом, онда је боље одустати од те троделне периодизације друштвено-историјских токова, па и те схематизације ширег контекста правити према најширим оквирима, културолошким и цивилизацијским, а не само друштвеним и идеолошко-политичким, а

димензионирано у склопу књижевноисторијске периодизације, то јест, за сваки сегмент у њој. У сваком случају, књижевноисторијску периодизацију треба правити превасходно према књижевним чињеницама и критеријумима, усредсређујући се на промене у књижевном животу, односно, у књижевној еволуцији и књижевној продукцији и уметничким дометима током 20. века.

Као што то показују досадашњи покушаји књижевноисторијских схематизација, нарочито, прве половине 20. века, нису ретка подударања књижевних и ванкњижевних разлога за разграничења међу периодима, али предност припада књижевном мерилу, то јест, критеријуму довољних књижевних разлога за разграничење књижевноисторијских периода, дакле, полазећи од највећих историјских догађаја, а пресуђујући према књижевној еволуцији, према највећим књижевним променама и дометима.

Извесно је, међутим, да књижевна периодизација 20. века не би била оправдана ако би почивала на разликовању само три периода, јер је књижевна еволуција и продукција српских писаца била много динамичнија и разноврснија да би троделна подела потпуно одговарала. Када је књижевноисториографска грађа тако обимна и разноврсна, као што је то у 20. веку српске књижевности, књижевна периодизација би се тешко могла свести на два или три периода, мада не би одговарало самој грађи да периодизација буде превише уситњена.

Књижевни живот, у коме учествује на хиљаде и хиљаде писаца, преко хиљаду књижевних критичара, теоретичара и историчара, књижевна еволуција у чијој мatici се непрестано надмеће и смењује, али и упоредо постоји, на десетине различитих књижевних покрета, поетичких и естетичких програма и усмерења, књижевна продукција у којој настаје на стотине хиљада књижевних дела, објављених у посебним књигама, зборницима, часописима, новинама и другим публикацијама, све то, заједно са свим осталим књижевним феноменима који су се појавили у српској књижевности током 20. века, свакако, чини прилично обимну грађу, заправо, недогледан предмет који треба обрадити књижевноисторијски, што значи као јединствену целину, у којој сваки саставни елеменат има своје место и значај, не према неким спољашњим мерилима и другим контекстима, већ управо према тој целини чији је саставни део, а која се може реконструисати и сазнати једино у систематизованом књижевноисторијском приступу и истраживању.

Један од првих корака у књижевноисторијском сазнавању српске књижевности у 20. веку јесте периодизација, то јест, на књижевним чињеницама, разлозима и аргументима засновано сегментирање те обимне грађе. Књижевна периодизација, међутим, не би могла бити пука физичка подела на периоде, доба, или епохе, то јест, на веће или

мање временске одсечке у хронолошкој сукцесији. Књижевна периодизација има смисла утолико уколико је разликовна процедура књижевно заснована и књижевноисторијски индикативна. Таква периодизација стогодишњег књижевног стварања може да се добије у сложеној интерференцији књижевних чињеница и феномена према њиховим сличностима и разликама, ради што потпуније и подробније дескрипције, идентификације, верификације и вредновања целокупне грађе. Периодизација је много више груписање, упоређивање и распоређивање него пуко временско сегментирање књижевне грађе. Добра периодизација биће она која омогући најконзистентније селективно диференцирање, груписање и распоређивање књижевних чињеница према њиховим књижевноуметничким својствима, еволутивној улози и ефектима у књижевном животу и активном суделовању у стварању књижевне традиције. У књижевној историји, дакле, период не означава само временски сегмент, већ много више селекцију структурно (поетички и уметнички) повезаних (сродних) књижевних чињеница (феномена) који се могу издвојити као посебна књижевноисторијска јединица (период, фаза, доба, епоха) у развоју и трајању једне књижевности.

Периодизацију књижевности, осмишљавају две основне индикације, или дефиниције: временска (хронолошка) и књижевноуметничка (поетичка). Сваки период је одређен својим временским простирањем (оквиром) и поетичком структуром и уметничком спецификацијом (књижевноуметничком посебношћу). Извођење књижевне периодизације у много чему личи на процес кристализације или дестилације чија је сврха издвајање из аморфне материје књижеве продукције доминантних књижевних феномена и то по мерилу књижевноуметничке посебности и вредности.

У свом резултату сваки покушај истраживања и израде књижевне периодизације своди се на сегментацију и књижевноуметничку спецификацију временског периода о којем је реч, у овом случају 20. века, а у свом најсажетијем облику на посебне временске одсечке са књижевноисторијским називима, што се све може обликовати и као табела, или кратки преглед. Ипак, неупоредиво је важнија њена унутрашња књижевноуметничка диференцираност, односно, поетичка утемељеност и семантичка одређеност, која може бити толика да се из периодизације могу изводити поуздана разграничења и пуније књижевноисторијске схематизације и конкретизације као што су класификације и типологије, које подразумевају подробнију разраду и аргументацију.

Према томе, периодизација 20. века српске књижевности, би требало да обухвати цео двадесети век, са дифузним прелазним периодима на почету и на крају века, затим да доследно прати главни раз-

војни процес, а то је процес књижевног стварања на начелима књижевноуметничке иманенције и аутономије, наравно, не превиђајући неке периоде слабљења тог процеса изазване великим ратним страдањима и поремећајима у друштвеном и културном развоју, као што се то догодило током Првог, па онда и током Другог светског рата. Таква периодизација се може свести на седам главних периода или доба.

Први период траје до завршетка Првог светског рата 1918. године и пошто је то био период модернизације српске књижевности, могао би се назвати **Модернизација књижевности**, са конкретизацијом **Српска модерна**.

Други период обухвата време између два светска рата, од 1918. до 1941. године и могао би се тако и звати, значи, **Књижевност између два светска рата**, што је више календарско, него књижевно одређење. Да би добио пуну књижевноисторијску одређеност, тај назив би могао да добије допунску конкретизацију набрајањем главних књижевних токова и усмерења, међу којима, свакако, се издвајају: **Српски експресионизам, Зенитизам, Хипнизам и неоромантизам, Српски надреализам, Фолклорни модернизам, Покрет социјалне литературе, Ратна књижевност и Традиционалистичка књижевност**. У књижевноеволутивном смислу овај период, нарочито, првих десетак година, обележава интензивно модернистичко трагање за што продорнијим поетичким идејама и програмима, које прелази у авангардистичко форсирање књижевне еволуције, тако да би се та деценија могла издвојити као први део овог периода под називом, **авангардистички модернизам**.

За време Другог светског рата и пет-шест послератних година књижевни живот се своди на пригодну, околиналну, продукцију, што значи да и поред тешких прилика, књижевно стварање не престаје, па нема разлога ни за превиђање тога периода, ни за половично решење да се ратне године придодају уз међуратни период, а послератне, евентуално, другој половини века, када је књижевно стварање увелико друкчије. Околност да на почетку послератног периода И. Андрић објављује своје чувене романе и књигу приповедака сведочи и о извесној хаотичности и парадоксалности књижевног живота у годинама великих друштвено-историјских преокрета. Зато нема разлога да се ратне и послератне године споје у један период, већ су то два посебна, најкраћа, периода, који се не морају означавати књижевним спецификацијама, већ друштвено-историјским: тако да се издвоји **трећи период** под ранијим али допуњеним називом **Књижевност НОБ-е и под окупацијом**, а **четврти период** да добије једноставан назив **Послератна књижевност**.

У другој половини 20. века српска књижевност доживљава свој највећи и најбржи еволутивни развој, прави процват, који карактерише

динамичан књижевни живот, интензивно стваралачко надметање међу најдаровитијим писцима, обимна и разноврсна књижевна продукција разноликих и несумњивих достигнућа, бујна стваралачка и уметничка имагинација и језичка креативност.

У поређењу са књижевним стварањем прве половине века, књижевна еволуција у другој половини је оскуднија у авангардистичким прокламацијама и програмима, али и те како богатија у уметничким остварењима и донетима. Као да су модернистичке и авангардистичке тенденције из прве половине века, тек у другој почеле да дају резултате, што се може схватити и као потврда континуитета књижевне еволуције и поетичког јединства 20. века који је, дакле, протекао као, досад, најдинамичније и најплодоносније столеће у историји српске књижевности.

Периодизацију друге половине 20. века теже је извршити него што је то случај са првом половином, не само због тога што је досад било мање књижевноисториографских истраживања тих пет деценија, већ још више због квантитета продукције, динамичности развоја и квалитета уметничких остварења.

Комбиновањем временских (по деценијама) и књижевних одређења (пре свега по књижевној продукцији), могла би се начити једна огледна периодизација друге половине 20. века, у продужетку започете књижевноисториографске периодизације минулог века.

Пети период би био најдужи у овој сегментацији двадесетог века српске књижевности и обухватио би три деценије, од 1950. до 1980. године, а могао би се окарактерисати књижевноисторијском квалификацијом нове модернизације књижевности, која се састоји у све већој естетизацији, заснованој на поетици и пракси књижевноуметничке иманенције и аутономије, али проблем је назив који би то могао најбоље да изрази; да ли **Естетизација књижевности**, или **Иманетнистичка књижевност**, или пак неки други назив. Још већи проблем су конкретнији називи за најзначајније књижевноуметничке и поетичке тенденције и домете у тих, доиста, плодоносних тридесетак година. Свакако би ту било места за следеће називе, **Нова ратна књижевност**, **Неосимболизам**, **Неоекспресионизам**, **Егзистенцијалистичка књижевност**, **Књижевноуметничка апстракција**, **Језикотворна књижевност**, **Сигнализам**, **Стварносна проза**, **Имагинативна књижевност**, **Литерарна деконструкција**. Уз све то, биће потребно бар пет-шест назива за досад књижевноисторијски недовољно диференциране еволутивне тенденције и списатељске праксе које су се развиле током петог периода.

Шести период је краћи јер обухвата десетак година између 1980. и 1990. године, када у књижевној еволуцији доминира метапоетичка књижевна пракса, тако да би ту могао да се употреби назив

Метапоетичка и жанровска књижевност, или **Постмодернистичка књижевност**, који би имао две посебне конкретизације, једну за постмодернистичко писање **Српски постмодернизам**, другу за жанровску књижевност, која се, такође, афирмише у то време, нарочито у жанровима научне фантастике, па отуд и назив за тај део књижевне продукције **Српска научна фантастика**.

Седми период, који почиње са последњом деценијом и прелива се у 21. век, па је као и први период, дифузни заједнички период између два века, је период кад књижевно стварање опада по обиму, па донекле и квалитету продукције, углавном, због нових ратних сукоба, нових ратних страдања, али када главни еволутивни ток који је доминирао целим двадесетим веком, даје нови изданак, највитаљнији израз књижевне инвенције и самосвести: иреалистичку поетику и праксу књижевног обликовања, тако да је најадекватнији назив за овај период **Иреалистичка књижевност**.

У табеларном приказу ова периодизација српске књижевности 20. века имала би следеће сегменте и називе:

~1901–1918.	Модернизација књижевности
	Српска модерна
1918–1941.	Књижевност између два светска рата
	Српски експресионизам
	Зенитизам
	Неоромантизам и хипнизам
	Српски надреализам
	Покрет социјалне литературе
	Фолклорни модернизам
	Ратна књижевност
	Традиционална књижевност
1941–1945.	Књижевност током НОБ-е и под окупацијом
1945–1950.	Послератна књижевност
1950–1980.	Естетизација књижевности (Иманентистичка књижевност)
	Нова ратна књижевност
	Неосимболизам
	Неоекспресионизам
	Егзистенцијалистичка књижевност,
	Књижевноуметничка апстракција
	Језикотворна књижевност
	Сигнализам
	Стварносна проза
	Имагинативна књижевност
	Литерарна деконструкција

1980–1990. Метапоетичка и жанровска књижевност
(Постмодернистичка књижевност)
Српски постмодернизам
Српска научна фантастика
1990–2000. ~ Иреалистичка књижевност

ЛИТЕРАТУРА

- R. Vučković, *Moderni roman dvadesetog veka*, Sarajevo, 2005.
Исти, *Srpska avangardna proza*, Београд, 2000.
З. Гавриловић, *Српска Модерна*, Сарајево, 1960.
Ј. Делић, *Српски надреализам и роман*, Београд, 1980.
Исти, *О поезији и поетици српске модерне*, Београд, 2008.
Ј. Деретић, *Историја српске књижевности*, Београд, 2002.
Исти, *Пут српске књижевности*, Београд, 1996.
Исти, *Српски роман 1800–1950*, Београд, 1981.
Б. Јовић, *Лирски роман српског експресионизма*, Београд, 1994.
С. Кораћ, *Српски роман између два рата 1918–1941*, Београд, 1982.
S. Ž. Marković, *Srpska književnost između dva svetska rata*, Beograd, 2004.
Међуратна српска књижевност, Зборник Института за књижевност и уметност, Београд, 1983.
П. Милосављевић, *Систем српске књижевности*, Београд, 2000.
П. Палавестра, *Историја модерне српске књижевности*, Београд, 1995.
Исти, *Послератна српска књижевност*, Београд, 1972.
П. Петровић, *Авангардни роман без романа*, Београд, 2008.
Р. Роровић, *Istorija jugoslovenske književnosti*, Beograd, 1923.
М. Савковић, *Југословенска књижевност*, Београд, 1954.
Ј. Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, Београд, 1914.
Б. Стојановић Пантовић, *Српски експресионизам*, Нови Сад, 1998.
Г. Тешић, *Српска авангардна књижевност у полемичком контексту*, Нови Сад, 1991.
Исти, *Српска књижевна авангарда*, Београд, 2009.

Stojan Đorđić

**20TH CENTURY SERBIAN LITERATURE.
AN ATTEMPT OF PERIODIZATION**

Summary

The author considers a starting hypothesis for a literary-historiographical periodization of 20th century Serbian literature. The idea to reduce the 20th century to its middle seventy-five-year period (1914–1989), launched by some theoreticians and historians in their geopolitical schematizations of global social and political events of the past century does not seem suitable or justified for the study of 20th century Serbian literature, in which both the first fourteen years and the last ten odd years represent a continuity, rather than a discontinuity, with the middle period. The introductory segmentation of the 20th century as a whole, in particular of its social and political context, if one favours this context over literary currents, may be carried out via three preliminary schematizations, in which one finds the pre-Yugoslav period 1901–1918, the Yugoslav period 1918–1991, and the post-Yugoslav period 1991–2000, where, additionally, one should also distinguish between two separate periods in the Yugoslav period 1918–1945 and 1945–1991. If one opts for the principle of favouring literary currents over the social and political context, it would be better if one should make this contextual schematization in structural unity with culturological and civilizational aspects within literary theoretic periodization, i.e. for each of its segments. The author believes that, in any case, the periodization of literary history should be made predominantly according to literary facts and criteria, by focusing on changes in literary life, i.e. the literary evolution and literary production during the 20th century, and thus singles out seven periods: The Modernization of Literature 1901–1918, Literature between the Two World Wars 1918–1941, Literature of the Struggle for Liberation and under Occupation 1941–1945, Post-War Literature 1945–1950, Aestheticization of Literature (Immanentistic Literature) 1950–1980, Metapoetic and Genre Literature (Postmodernism) 1980–1990, and Unrealistic Literature 1990–2000.